

УДК 342.9

О. В. Олійник

СТРУКТУРА СУБ'ЄКТІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Визначаючи структуру суб'єктів, їх повноваження з питань управління системою забезпечення інформаційної безпеки, на нашу думку, треба враховувати такі визначальні чинники:

- Конституцією України (ст. 17) інформаційну безпеку віднесено до найважливіших функцій держави, справи всього українського народу;
- забезпечення інформаційної безпеки, як це обґрунтовано зарубіжною й вітчизняною наукою, зокрема й у нашому дослідженні, є складною комплексною системою міжгалузевого управлінського впливу на інформаційну безпеку всіх сфер життєдіяльності особи, суспільства, держави;
- інформаційна безпека – важлива складова національної безпеки та системоутворюючий чинник усіх інших видів безпеки;
- головна мета державної політики щодо інформаційної безпеки – реалізація функцій стосовно забезпечення інформаційної безпеки, умов життєдіяльності України, її політичного, соціально-економічного, інформаційного тощо безпекового потенціалу.

Повноваження суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки розглянемо відповідно до порядку їх розташування в Конституції України.

Перший рівень – загальнодержавний.

Верховна Рада України як єдиний орган законодавчої влади має виконувати повноваження з питань забезпечення інформаційної безпеки, які постають із конституційних повноважень і які доцільно додатково визначити актами на підставі вимог сучасності:

- визначити засади внутрішньої й зовнішньої політики інформаційної безпеки України;
- формулювати законодавчу базу з питань забезпечення інформаційної безпеки, спрямованої на захист конституційних прав і свобод людини та громадянина, забезпечення єдності їх прав та обов'язків; духовних, морально-етичних, культурних, історичних, інтелектуальних і матеріальних цінностей, інформаційного та природного середовища; суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності; політичної, економічної, соціокультурної, науково-технологічної, оборонної й державної безпеки, екологічної тощо складових національної безпеки;
- затверджувати загальнодержавні програми забезпечення інформаційної безпеки;
- надавати згоду на призначення на посаду та звільнення з посади Голови Державного комітету з питань забезпечення інформаційної безпеки;
- затверджувати перелік об'єктів критично важливих інфраструктур зв'язку, транспорту промислового виробництва, соціальної сфери, управління якими здійснюється на основі електронних, телекомунікаційних засобів та інформаційних технологій. Необхідність визначення об'єктів критично важливих інфраструктур

зумовлено тим, що виведення їх із ладу здатне призвести до тяжких політичних, соціально-економічних, техногенних наслідків;

- надавати у встановленому законом порядку згоду на обов'язковість міжнародних договорів і денонсації міжнародних договорів із питань інформаційної безпеки;
- затверджувати у встановленому Конституцією України порядку звернення Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях у зв'язку з розв'язанням проти України широкомасштабних інформаційних воєн.

На підставі повноважень Верховної Ради України доцільно привести у відповідність до забезпечення інформаційної безпеки функції Комітетів Верховної Ради України й науково-експертного управління апарату Верховної Ради України.

Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини та громадянина виконує такі повноваження:

- здійснює загальне керівництво з питань забезпечення інформаційної безпеки як важливої складової національної безпеки та системоутворюючого чинника інших видів безпеки;
- визначає напрями й заходи забезпечення реалізації внутрішньої та зовнішньої державної політики інформаційної безпеки відповідно до змін внутрішньої ситуації в Україні й міжнародної обстановки;
- утворює за поданням Прем'єр-міністра організаційно-функціональну систему центральних і місцевих органів виконавчої влади й визначає їх повноваження з питань забезпечення інформаційної безпеки;
- визначає спеціально уповноважений орган державної влади зі спеціальним статусом – Державний комітет України з питань забезпечення інформаційної безпеки України, що має такі завдання, як розробка концептуальних основ державної політики інформаційної безпеки, нормативно-правове забезпечення її реалізації; організаційний і методичний контроль системного забезпечення інформаційної безпеки, координація й контроль за станом цієї діяльності;
- призначає на посаду та звільняє з посади за згодою Верховної Ради України Голову Державного комітету з питань забезпечення інформаційної безпеки України;
- затверджує стратегію й тактику забезпечення інформаційної безпеки, інформаційного протиборства, ведення оборонних і наступальних інформаційних воєн, протидії й нейтралізації кібератак та інших спецоперацій проти України;
- затверджує порядок і правила забезпечення безпеки об'єктів критично важливих інфраструктур, управління яких здійснюється на основі електронних, телекомунікаційних засобів та інформаційних технологій;
- санкціонує застосування спеціальних заходів і засобів щодо попередження та нейтралізації широкомасштабних внутрішніх і зовнішніх загроз інформаційній безпеці України;
- приймає за необхідності рішення про введення в Україні або окремих її місцевостях надзвичайного стану у зв'язку з розв'язуванням проти України широкомасштабних інформаційних воєн із подальшим затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

– визначає напрями, завдання та здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю держави щодо забезпечення інформаційної безпеки, веде переговори й укладає двосторонні та багатосторонні міжнародні договори із цих питань;

– у посланнях до народу України та щорічних і позачергових посланнях до Верховної Ради України визначає пріоритетні напрями забезпечення інформаційної безпеки.

Рада національної безпеки і оборони України як координаційний і консультативно-дорадчий орган при Президентові України здійснює оцінку потенційних і реальних загроз національним інтересам, розробляє і доповідає Президентові України, вносить пропозиції щодо їх попередження й нейтралізації; розглядає на своїх засіданнях і приймає рішення з найбільш актуальних проблем забезпечення інформаційної безпеки; координує й контролює виконання органами виконавчої влади чинного законодавства, актів Президента України з питань забезпечення інформаційної безпеки.

Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади в межах повноважень, визначених Конституцією України, забезпечує реалізацію державної політики інформаційної безпеки, розробку й реалізацію державних програм забезпечення інформаційної безпеки; комплексний кадровий, фінансовий, матеріально-технічний супровід забезпечення інформаційної безпеки; спрямовує й координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади та виконує інші функції з питань забезпечення інформаційної безпеки, визначені Конституцією України та законами України, актами Президента України.

Таким чином, перший рівень організаційно-функціонального забезпечення інформаційної безпеки, який ми визначили як загальнодержавний, що передбачає виконання повноважень Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, є стратегічним рівнем державно-управлінської діяльності.

До другого рівня організаційно-функціонального забезпечення інформаційної безпеки пропонуємо віднести центральні й місцеві органи виконавчої влади та інші державні органи, що виконують спеціальні повноваження.

Центральні органи виконавчої влади, органи державної влади Автономної Республіки Крим, обласних та в містах Києві й Севастополі державних адміністрацій та органи місцевого самоврядування відповідно до повноважень, визначених Конституцією України й законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, у відповідних галузях і на відповідних територіях забезпечують реалізацію державної політики, програм і проектів забезпечення інформаційної безпеки; прогнозування можливих ризиків, реалізацію конкретних напрямів державної внутрішньої й зовнішньої політики; прогресивний розвиток відповідних галузей і соціально-економічний розвиток адміністративно-територіальних утворень; розроблення та впровадження заходів щодо попередження й нейтралізації можливих їх негативних наслідків; прогнозування зовнішніх і внутрішніх потенційних і реальних загроз національним інтересам; розроблення пропозицій, спрямованих на вдосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки; постійне інформування населення про діяльність державних органів і здійснення заходів щодо залучення громадян і громадських об'єднань до вирішення проблем інформаційної безпеки.

Воєнна організація держави, яка включає Збройні Сили України, Службу безпеки України, внутрішні війська, органи й підрозділи Міністерства внутрішніх справ України, Прикордонні війська України, інші військові формування, утворені відповідно до Конституції України, забезпечує інформаційну безпеку відповідно до покладених на вказані органи повноважень у сфері оборони й державної безпеки, підтримання правопорядку, захист суверенітету, територіальної цілісності й недоторканості кордонів України; здійснює заходи протидії й нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національним інтересам України; прогнозує можливість розв'язання проти України інформаційної війни, інформаційної агресії, кібератак, інших негативних інформаційних зовнішніх і внутрішніх інформаційних впливів на державну внутрішню й зовнішню політику України з метою дестабілізації політичної, економічної, соціальної тощо ситуації; забезпечує застосування у встановленому порядку сил і засобів інформаційної боротьби для захисту національних інтересів і національної безпеки України.

Органи прокуратури України здійснюють свої повноваження у сфері інформаційної безпеки відповідно до Конституції України й законів України, у встановленому порядку забезпечують нагляд за дотриманням чинного законодавства в цій сфері діяльності.

Органи судової влади загальної юрисдикції здійснюють правосуддя в справах про злочини у сфері інформаційної безпеки, пов'язаної із замахом на законні інтереси особи, суспільства, держави, забезпечують судовий захист прав суб'єктів у цій сфері діяльності.

Важливими напрямками забезпечення інформаційної безпеки є захист державної таємниці, іншої інформації з обмеженим доступом і технічний захист інформації. Доцільним було б із метою усунення дублювання й паралелізму щодо захисту інформації через розпорощених структур, що функціонують у Службі безпеки України, Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державній службі України з питань захисту персональних даних, створити Державну службу з питань державних секретів і технічного захисту інформації, на яку було б покладено:

- розроблення концептуальних основ державної політики охорони державної таємниці, іншої інформації обмеженого доступу та технічного захисту інформації;
- створення та вдосконалення загальнодержавної системи охорони державних секретів (державної таємниці, іншої інформації обмеженого доступу) і технічного захисту інформації, розроблення правової й організаційної основи та інженерно-технічних заходів забезпечення її функціонування;
- організаційне й методичне керівництво системою захисту державних секретів і технічного захисту інформації;
- здійснення контролю за виконанням вимог чинного законодавства з питань охорони державних секретів і технічного захисту інформації в центральних і місцевих органах виконавчої влади, на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності, дипломатичних представництвах та інших об'єктах України за кордоном.

Актуальною проблемою залишається необхідність створення спеціально уповноваженого органу державної влади з питань забезпечення інформаційної безпеки.

Відповідні заходи із цих питань запропоновано під час аналізу повноважень державних органів першого рівня. Сьогодні на всіх рівнях державної влади важливим є усвідомлення, що в умовах глобалізаційних інформаційних процесів і можливостей інформаційних технологій забезпечення інформаційної безпеки є визначальним системоутворюючим чинником необхідного рівня захисту національних інтересів і національної безпеки.

Для розгляду й розроблення узгоджених рішень щодо напрямів і заходів забезпечення реалізації державної політики інформаційної безпеки при Держкомінформбезпеки України доцільно створити Координаційну раду в складі профільного Комітету Верховної Ради України (за згодою), Ради національної безпеки і оборони України, Кабінету Міністрів України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства закордонних справ України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Національної академії наук України, Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України, інших державних органів.

Склад Координаційної ради з питань інформаційної безпеки та Положення про її повноваження мають затверджуватися Президентом України.

До третього рівня організаційно-функціональної системи забезпечення інформаційної безпеки відносимо підприємства, установи й організації критично важливих інфраструктур, які функціонують на основі використання електронних, телекомунікаційних засобів та інформаційних технологій, виведення із ладу яких може призвести до тяжких наслідків для особи, суспільства, держави. Відповідно до світової практики, передусім США, до критично важливих інфраструктур відносять системи телекомунікацій і мережі зв'язку, енергетики та промислового виробництва, соціальної сфери, державного управління тощо [1]. Це актуальна проблема сучасності, що переконливо підтверджена трагічним українським і японським досвідом, пов'язаним з експлуатацією атомних електростанцій, та іншими подіями та процесами у світі. При цьому доцільно звернути увагу на те, що основи безпечного функціонування об'єктів критично важливих інфраструктур формуються й забезпечуються насамперед на інформаційному рівні.

До повноважень суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки критично важливих інфраструктур доцільно віднести такі:

- створення науково обґрунтованої законодавчої й нормативно-правової бази, яка регламентує безпечне функціонування об'єктів критично важливих інфраструктур;
- розроблення й реалізація науково обґрунтованих методів і засобів контролю й експертних оцінок безпечного функціонування цих об'єктів;
- прогнозування можливих терористичних актів, кібератак та інших ворожих нападів, а також природних явищ, спроможних знищити або вивести з ладу зазначені об'єкти;
- забезпечення необхідного рівня професійної підготовки персоналу об'єктів і посадових осіб структурних підрозділів органів виконавчої влади, які виконують певні функції державно-управлінської діяльності в цій сфері;

– забезпечення високої відповідальності посадових осіб щодо виконання чинного законодавства й нормативно-правових вимог стосовно безпечного функціонування об'єктів критично важливих інфраструктур.

Державна політика у сфері державного управління реалізується через функціонування в кожній із його галузей відповідних державних органів, які реалізують свої повноваження через уповноважених представників, якими є державні службовці, про що зазначають В.Н. Колпаков та О.В. Кузьменко: «Держава набуває реальності та сили завдяки персоналу, кадровому складу своїх органів, а завдання й функції держави стають за умови реалізації завданнями й функціями контингенту державних службовців. Інститут державної служби продовжує й завершує організаційне оформлення державного механізму, а найголовніше – робить цей механізм здатним практично вирішувати будь-які питання галузі державного управління» [2, с. 144].

До четвертого рівня організаційно-функціональної системи забезпечення інформаційної безпеки відносимо громадян і їх об'єднання, а також державні та приватні ЗМІ.

Роль і місце громадян та їх об'єднань у системі забезпечення інформаційної безпеки як суб'єктів адміністративного права зумовлено їх конституційно-правовим статусом. Конституційним правом науково обґрунтовано весь спектр питань забезпечення реалізації прав, свобод та обов'язків громадян [3, с. 117–186], їх об'єднань [3, с. 203–241]. Громадяни як суб'єкти адміністративного права виступають як приватні особи, тобто реалізують свої загальногромадянські права й обов'язки у сфері державного управління, а не права й обов'язки виконавчо-розпорядчих органів, громадських організацій чи посадових осіб [2, с. 151]. Адміністративне право також встановлює головну відмінність адміністративно-правового стану громадських формувань від адміністративно-правового статусу державних структур. Вона полягає в тому, що у відносинах з іншими суб'єктами права та між собою ці формування виступають винятково від власного імені, не маючи державно-владних повноважень. Для регулювання діяльності громадських об'єднань використовуються управлінські форми й методи, які істотно відрізняються від тих, які застосовуються щодо державних органів. Держава також забезпечує додержання прав і законних інтересів об'єднань громадян, втручання державних органів і службових осіб у їх діяльність; однак і втручання об'єднань громадян у діяльність державних органів не допускається, крім випадків, передбачених законом [2, с. 165].

Громадяни України та їх об'єднання мають виконувати такі функції з питань забезпечення інформаційної безпеки:

– громадяни України через участь у виборах, референдумах і через інші форми, а також через органи державної влади й місцевого самоврядування, політичні партії та громадські організації висловлюють і реалізують своє бачення системи інформаційної безпеки, заходів і засобів її забезпечення, а також добровільно та в порядку виконання своїх конституційних обов'язків проводять заходи, визначені органами державної влади та місцевого самоврядування, щодо забезпечення інформаційної безпеки, привертають увагу суспільних і державних інституцій до небезпечних інформаційних явищ і процесів у різних сферах життєдіяльності країни; захищають власну інформаційну безпеку всіма законними способами й засобами;

– політичні та громадські організації здійснюють заходи захисту своїх прав і свобод, а також прав і свобод громадян та певних верств населення; захищають політичні, економічні, соціальні, інформаційні та інші інтереси; самостійно та у взаємодії із центральними й місцевими органами виконавчої влади реалізують державну внутрішню й зовнішню політику інформаційної безпеки; вносять пропозиції щодо вдосконалення державної політики та діяльності центральних і місцевих органів влади з питань забезпечення інформаційної безпеки; у межах, визначених законом, здійснюють громадський контроль за забезпеченням законності в діяльності виконавчо-розпорядчих органів; для розгляду актуальних проблем у сфері забезпечення інформаційної безпеки ініціюють проведення загальних зборів громадян за місцем проживання;

– ЗМІ України відповідно до чинного законодавства забезпечують захист прав, свобод і законних інтересів усіх суб'єктів України та легітимно визначених національних інтересів.

Державні телерадіоорганізації та друковані ЗМІ здійснюють інформаційне забезпечення державної внутрішньої й зовнішньої політики, напрямів і програм соціально-економічного розвитку, державного будівництва та забезпечення національної безпеки України із залученням із цією метою політичних і державних діячів, учених і спеціалістів; відповідно до чинного законодавства виконують заходи нейтралізації зовнішніх і внутрішніх негативних безпекогенних інформаційних впливів на Україну та протидії їм.

Приватні ЗМІ взаємодіють з органами державної влади й органами місцевого самоврядування з питань об'єктивного висвітлення їхньої діяльності щодо реалізації державної внутрішньої й зовнішньої політики, державного будівництва, захисту національних інтересів; звертають увагу органів державної влади й місцевого самоврядування на проблемні аспекти в їхній діяльності та піддають конструктивній критиці порушення чинного законодавства та прав, свобод і законних інтересів суб'єктів України.

Таким чином, формування й реалізація державної політики інформаційної безпеки має здійснюватися шляхом вдосконалення організаційно-функціональної системи, суттєвої оптимізації структури державних органів, чіткого визначення й розмежування їх повноважень, налагодження ефективної взаємодії, координації діяльності всіх суб'єктів і контролю за виконанням чинного законодавства.

Література

1. Леваков А.С. Информационная безопасность в США: проблемы и решения / А.С. Леваков [Електронний режим]. – Режим доступу : http://freelance4.narod.ru/pdf/IS_USA.pdf.
2. Колпаков В.Н. Адміністративне право України : [підручник] / В.Н. Колпаков, О.В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.
3. Конституційне право України : [підручник] / за заг. ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. – К. : Ін Юре, 2002. – 544 с.

Анотація

Олійник О. В. Структура суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в Україні. – Стаття.

У статті проаналізовано структуру суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки в Україні.

Ключові слова: інформаційна безпека, інформаційні ресурси, інформаційна інфраструктура, національна безпека.

Аннотация

Олейник О. В. Структура субъектов обеспечения информационной безопасности в Украине. – Статья.

В статье проанализирована структура субъектов обеспечения информационной безопасности Украины.

Ключевые слова: информационная безопасность, информационные ресурсы, информационная инфраструктура, национальная безопасность.

Summary

Oliynik O. V. Structure of subjects of the Information Security. – Article.

The article analyzes the structure of subjects of information security of Ukraine.

Key words: information security, information resources, information infrastructure, national security.

УДК 343.9.018

В. М. Дрьомін

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАКТИК

У загальноприйнятому розумінні термін «практика» (від давньогрецького *πράξις* – «діяльність») означає доцільну й цілеспрямовану діяльність будь-якого суб'єкта суспільних відносин, яку суб'єкт здійснює для досягнення певної мети. Таким чином, практика – це діяльність. Практика є основним елементом предмета науки праксеології. Вона становить галузь соціологічних досліджень, що вивчає методику розгляду різних дій або сукупності дій із позиції встановлення їх ефективності; учення про людську діяльність, про реалізацію людських цінностей у реальному житті [1]. Нині практика як різновид людської активності є в тому чи іншому обсязі предметом не лише (і не стільки) праксеології, а й усіх наук, що вивчають соціальну поведінку людини.

У вітчизняній кримінології терміни «практика», «соціальна практика» щодо характеристики злочинності не використовуються. Зазвичай мова йде лише про правозастосовну (правоохоронну) практику, судову практику, практику боротьби зі злочинністю тощо. Рідко вживається також термін «кримінальна практика». Однак останнім часом соціологи й економісти (наприклад, В.В. Волков, Т.І. Заславська, Л.Я. Косалс, І.М. Клямкін, Є.М. Митракова, Ю.В. Латов, А.М. Олійник, І.М. Попова, В.В. Радаєв, Р.В. Ривкіна, Л.М. Тимофеев, М.А. Шабанова та інші) широко використовують термін «неправові практики» для характеристики тіньових або протиправних практик у сфері економічного життя.

З огляду на те, що злочинність виявляє себе не лише як правове явище, а й як різновид поширеної деструктивної соціальної практики людей, яка виявляється в індивідуальній чи колективній предметній діяльності, необхідно зазначити, що кримінологія є однією з найбільш «практикоорієнтованих» наук та не може залишатись осторонь від інших соціальних наук, які на основі вивчення соціальних практик запропонували сучасні моделі регулювання поведінки людей. Цей напрям